

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

Jau perkėlus Akademiją į Peterburgą Nikolajus I toliau vykdė pasitikėjimo Akademijos auklėtiniais politiką. Archyviniai duomenys nedaug ką paaiškina, tačiau nesunku nuspėti, kas lėmė tokią imperatoriaus nuostatą. Be to, nors ir vargiai pradėtas, seminarijų dėstytojų keitimas vis dėlto vyko. 1844 m. pabaigoje imperatorius Nikolajus I ministrui L. Perovskiui davė tokį nurodymą: “[...] kad nuo dabar pirmos ir antros klasės visų parapijų klebonais, tikybos mokytojais visose mokymo įstaigose ir į visas dvasines pareigas sostinėje [Sankt Peterburge, – *V. J.*] būtų skiriami tik baigę Romos katalikų dvasinę akademiją asmenys”¹³. Caro pageidavimu akademikai tapo išskirtine kunigų kasta. Teoriškai Rusijos valdžia Katalikų Bažnyčią atidavė Akademijos auklėtinių globai. Gyvenime šis procesas vyko negreitai – juk Akademiją kasmet baigdavo 5-10 žmonių, tačiau laikui bėgant akademikai Rusijos bažnytinėje hierarchijoje užėmė visus svarbiausius postus.

Akademijos iškėlimas į Peterburgą. Po sukilimo Rusijos valdžia nuosekliai ir planingai naikino LDK tradicijas ir smukdė intelektualinį ir kultūrinį centrą – buvusią sostinę Vilnių. Nors ir praėjo 50 metų nuo prijungimo prie imperijos, atvykę į Vilnių Rusijos valdininkai čia nerasdavo jų širdžiai mielos dvasios.

Aristokratų salonuose skambėjo lenkų ir prancūzų kalbos, kunigai sugalvodavo ir rengdavo įvairiausias procesijas, netgi generalgubernatoriai perimdavo Vilniaus elito manieras. “[važiuojant į šią senąją sostinę sielą užplūsdavo kažkoks nesuvokiamas sunkus jausmas [...], kur rusų veikėjai, spaudžiami katalikų, buvo nustumti į antrą planą”¹⁴, – rašė žandarų papulkininkis Asinkritas Lomačevskis. Gubernatorių F. Mirkovičių erzino netgi tai, kad Vilniaus katalikų katedra stovi gražioje vietoje ir puikiai atrodo, o pravoslavų Šv. Nikolajaus katedra, įkurta buvusioje Šv. Kazimiero bažnyčioje, iš visų pusių apsupta pastatų.

Pasirodo, kad Akademijos iškėlimą iš Vilniaus lėmė generalgubernatorius. Vilnių per šį laikotarpį valdė du gubernatoriai (iš eilės jie buvo devintasis ir dešimtas) – N. Dolgorukovas ir F. Mirkovičius (nuo 1840 m.). Abu buvo pravoslavai ir Nikolajaus I

¹³ Vidaus reikalų ministro 1844 m. gruodžio 20 d. raštas Kolegijai, RVIA, f. 822, ap. 2, b. 9859, l. 1.

¹⁴ А. Ломачевский, *Виленская драма*, ч. 2, С.-Петербург, 1873, с. 12.

šalininkai, tačiau viešoji nuomonė apie juos labai skyrėsi. N. Dolgorukovas mėgo puotas, o Vilniaus aukštuomenės vyrai negalėjo atleisti jam už vietinių moterų viliojimą. Vilniaus aukštuomenė vadino jį didžiuoju niekšu, ištvirkėliu, veltėdžiu ir netgi ožiu. 1840 m. N. Dolgorukovas vedė Liuciją Zabėlienę. Katalikiškos jungtuvės prancūzų kalba vyko Kairėnų koplyčioje, tuokė vyskupas A. Klungevičius¹⁵. Beje, šios jungtuvės įbaugino carą, ir jis N. Dolgorukovą iškėlė į Charkovą. Vietinių moterų įtaką generalgubernatoriui liudija ir tas faktas, jog apie 1838 m. N. Dolgorukovas vyko į Peterburgą caro įtikinti, kad lietuviškų gubernijų mokyklose reikia patvirtinti lenkų kalbos mokytojų etatus. Tačiau jam nepavyko pakeisti imperatoriaus nusistatymo, ir Nikolajus I patvirtino S. Uvarovo pateiktąjį projektą¹⁶.

Ne taip, kaip N. Dolgorukovas, jo įpėdinis F. Mirkovičius patiko Vilniaus aukštuomenei, mat jis mandagiai elgėsi, nekėlė jokių orgijų, gražiai sugyveno su žmona. Tačiau išorinis blizgesys ne visada atitinka vidinį nusistatymą, ši apgaulinga ramybė nieko gero kraštui nežadėjo. F. Mirkovičiaus ataskaitos niekuo nesiskiria nuo N. Dolgorukovo rašytųjų, o krašto rusinimo politika tapo dar griežtesnė.

Sumanymas perkelti Akademiją į Peterburgą valdžios sluoksniuose kilo dar 1837 m. Nežinomas autorius parašė carui raštą, pavadintą „Apie tautinės dvasios plėtrą vakarinėse valstybės srityse“¹⁷. Autorius siūlė Nikolajui I greito šio krašto surusavimo programą ir būdus jai įgyvendinti. Šio rašto stilius ir kalba primena M. Muravjovo braižą, tačiau Peterburgo dvasinės akademijos profesorius M. Godlevskis savo straipsnyje užsimena, kad svarbiausias Akademijos perkėlimo iniciatorius buvo L. Perovskis ir kad jis 1839 m. parašė carui raštą¹⁸. Archyvuose nepavyko aptikti minėtojo rašto. Veikiausiai M. Godlevskis bus supainiojęs datas. O dėl to, kad šį raštą galėjo parašyti būsimasis vidaus reikalų ministras, tuo metu buvęs Mažarusių gubernatoriumi L. Perovskis, net užsienio reikalų ministro Karolio de Neselrodės vadintas intrigantu, ciniku ir padlaižiu, nekyla didelių abejonių.

¹⁵ G. Puzynina, *W Wilnie i w dworach litewskich 1815 – 1843*, Wilno, 1928, s. 282.

¹⁶ Barono M. Korfo dienoraštis, RMAA, f. 100, ap. 1, b. 384, l. 22.

¹⁷ Originalas yra RVIA, f. 1266, ap. 1, b. 23, l. 115 – 155 b, kopija – LVIA, f. 378, PS, 1837, b. 69, l. 3 – 38.

¹⁸ M. Godlewski, *Z dziejów Rzymsko-Katolickiej Akademii Petersburskiej*, Warszawa, 1938, s. 4.

Nežinomas autorius siūlė carui sumažinti Akademiją ir kuriam laikui palikti Vilniuje, o dabar Sankt Peterburge įsteigti visiškai naują dvasinę akademiją¹⁹. Akademija daugiausia buvo kaltinama tuo, kad yra lenkų provincializmo židinyje, kad joje dėsto lenkai ir kad kai kurie dalykai dėstomi lenkų kalba²⁰. Beje, autorius gana savotiškai aiškino lenkų provincializmą: tai esanti neapykanta Rusijai ir imperijos valdžiai.

Nikolajus I pagal tuometinę tradiciją šį raštą perdavė Vakarų komitetui. Paprastai caras ant rašto pirmojo lapo užrašydavo savo nuomonę, tačiau dabar net jam kai kurie pasiūlymai kėlė abejonių, ir jis nieko neparasė.

Vakarų komiteto nariai be didelio entuziazmo skaitė šį raštą ir nurodė, kad kai kurie autoriaus pasiūlymai seniai įgyvendinti. Komitetas N. Dolgorukovui ir Kijevo gubernatoriui grafui Aleksandrui Gurjevui liepė parašyti atsiliepimus²¹, tačiau jie neskubėjo. Vidaus reikalų ministras N. Dolgorukovui net du kartus priminė, kad jis neatliko šio darbo. Ilgai laukęs, Vilniaus generalgubernatorius atmetė “nežinomo autoriaus” pasiūlymus. Jis priekaištavo “kūrėjo” svarstymams, kurie, jo nuomone, visi yra paviršutiniški, nesuprantama tikroji įvykių eiga²². “Vilniaus ponas” gynė Akademiją: “Aš nematau jokios būtinybės sunaikinti čia [Vilniuje, – *V. J.*] Akademiją [...], kuri yra imperatoriaus įsteigta”²³. Generalgubernatorius puikiai žinojo Akademijos auklėtinių nuotaikas ir jų požiūrį į praėjusį sukilimą, tačiau jis, kaip ir caras, tikėjo laiko galia.

Generalgubernatorius atsakė į kiekvieną pateiktą pasiūlymą. Įdomus yra atsakymas į teiginį, kad katalikai privalo melstis rusų kalba. N. Dolgorukovas teigė: “Bet visur įvesti rusų kalbos neįmanoma, nes tik vienoje Minsko gubernijoje rusų kalba yra paplitusi, kitose gubernijose nei valstiečiai, nei dvarininkai nekalba rusiškai. Tik žemaičiai yra išlaikę savo kalbą, o Vilniaus ir kai kuriose Gardino gubernijos apskrityse, kadaise priklausiusiose Lietuvos Kunigaikštystei,

¹⁹ Nežinomo autoriaus 1837 m. raštas carui, LVIA, f. 378, PS, 1837, b. 69, l. 14.

²⁰ *Ibidem*, l. 12.

²¹ Vakarų komiteto 1837 m. žurnalas, RVIA, f. 1266, ap. 1, b. 23, l. 83.

²² N. Dolgorukovo 1837 m. lapkričio 12 d. raštas vidaus reikalų ministrui, LVIA, f. 378, PS, 1837, b. 69, l. 54.

²³ *Ibidem*, l. 57.

lenkų kalba žemesnieji sluoksniai beveik nekalba, bet egzistuoja visiškai ypatinga lietuvių ir iš dalies sugadinta rusų tarmė”²⁴.

Tiek N. Dolgorukovo, tiek grafo A. Gurjevo atsakymai vidaus reikalų ministrui nesiskyrė. Taigi ministras Vakarų komiteto nariams trumpai paaiškino, kad griežti vyriausybės veiksmai Vakarų gubernijose sukels pasipiktinimą valdžia²⁵. Aišku, dėl tokio Vilniaus generalgubernatoriaus atsakymo Akademija ilgiau nebuvo iškelta iš Vilniaus.

F. Mirkovičius, pakeitęs N. Dolgorukovą, buvo patenkintas šio atliktu darbu suartinant kraštą su Rusija. Jau pirmoje savo ataskaitoje carui, rašytoje 1840 m. pavasarį, F. Mirkovičius piktinosi, kad nė viename imperijos mieste, išskyrus Peterburgą, nėra tiek mokymo įstaigų kaip Vilniuje²⁶. Naująjį generalgubernatorių erzino viskas, kas buvo nerusiška. Jam sunkiai sekėsi suvokti nepažįstamą ir priešišką tikrovę, o kadangi jo rankose buvo krašto valdymas ir pertvarkymas, tai pasiūlymų ilgai laukti neteko. Taigi šis “taurus, pakantus, kuklus ir garbingas žmogus”²⁷, kaip jį vadino Vilniaus aukštuomenė, jau kitais metais pateikė galutinį Vilniaus mokslo židinio sunaikinimo projektą. Tikrai sunku pasakyti, kas inicijavo tokį jo poelgį – vidaus reikalų ministras ar Peterburgo aristokratai katalikai, tačiau archyvinė medžiaga neleidžia fantazuoti. Nikolajus I sulaukė antrojo pasiūlymo perkelti Akademiją iš Vilniaus į imperijos gilumą²⁸. F. Mirkovičius pateikdamas carui tokį pasiūlymą tikėjosi pakeisti Akademijoje viešpatavusią dvasią ir sustiprinti valdžios kontrolę. Imperijos valdžia svajotojo išauklėti naują kunigų kartą, indiferentišką savo kraštui. Šį kartą Nikolajus I neperdavė kitiems svarstyti, ar verta perkelti Akademiją, o parašėje parašė: “Ir aš taip manau”²⁹. Caras įsakė

²⁴ N. Dolgorukovo 1837 m. lapkričio 22 d. raštas vidaus reikalų ministrui, RVIA, f. 1266, ap. 1, b. 23, l. 100.

²⁵ Vidaus reikalų ministro 1837 m. gruodžio 22 d. pranešimas Vakarų komitetui, ibidem, l. 84.

²⁶ F. Mirkovičiaus 1840 m. gegužės 1 d. pranešimas carui, ibidem, b. 29, l. 584.

²⁷ S. Moravskis, *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje*, Vilnius, 1994, p. 394.

²⁸ “F. Mirkovičiaus 1841 m. balandžio 6 d. pranešimas carui”, in: *Федор Яковлевич Миркович 1789 – 1866*, т. 1, СПб., 1889, с. 261.

²⁹ F. Mirkovičiaus 1841 m. balandžio 6 d. ataskaita carui, RVIA, f. 1266, ap. 1, b. 29, l. 140.

Vakarų komitetui apsvarstyti Vilniaus generalgubernatoriaus ataskaitą. 1841 m. gegužės 17 d., dalyvaujant Vakarų komiteto nariams Ilarionui Vasilčikovui, A. Golicynui, D. Bludovui, A. Stroganovui, Viktorui Paninui, įvyko posėdis, kuriame pranešimą apie F. Mirkovičiaus ataskaitą perskaitė valstybės sekretorius Aleksandras Tanejevas³⁰. Diskusijų dėl Akademijos perkėlimo nekilo. Komitetas pavedė vidaus reikalų ministrui perkelti Akademiją į Rusijos gilumą. Kas pasiūlė perkelti Akademiją į Peterburgą, nepavyko nustatyti. Veikiausiai vietą parinko tuometinis vidaus reikalų ministras, pasitaręs su imperatoriumi. Kadangi keitėsi vidaus reikalų ministrai, perkėlimo organizavimas užsitęsė. Ministras L. Perovskis tik 1842 m. pradžioje Kolegijai pranešė: “Valdovas imperatorius teikėsi perkelti RKDA iš Vilniaus į Peterburgą [...]”³¹.

Tų pačių metų rudenį, t.y. rugėjo 4 d., caras Nikolajus I išsikvietė dvasininkus į Carskoje Selo ir nieko neslėpdamas jiems paaiškino kitų valdžios valdininkų suformuotą ir jo širdžiai mielą nuostatą arba, kitaip tariant, sąžiningai, tarsi atgailaudamas, prisipažino: “Tikrai žinokite, jog iš Vilniaus į Peterburgą įsaciau perkelti Dvasinę akademiją tiktai todėl, kad galėčiau ją pats prižiūrėti, nes Vilniuje likti ji negalėjo. Turėjau pagrįstų sumetimų būti nepatenkintas kryptimi, kuri jai iki tol buvo duota. Jos tendencija buvo žalinga”³².

Sudie, Tėvyne. 1842–ieji buvo tie metai, kuriais Vilniuje paskleisti gandai išsipildydavo. Aukštuomenės sluoksniuose sklido įvairios kalbos, kad būsiančios atimtos iš Bažnyčios valdos, o Akademijs – perkelta, kad popiežius prašęs caro neatimti bažnytinių turtų. Tokios kalbos sukėlė daug šurmulio, nors tais laikais rašytuose atsiminimuose mažai kalbama apie valdžios vykdytas reformas. Aukštuomenė nelabai simpatizavo Bažnyčiai ir kunigams, tačiau tokie griežti imperijos siekiai sukėlė aristokratijos saloninį burbėjimą. Taip niekas ir neįvardijo, ką reiškia toks valdžios elgesys, tačiau visi suprato, kad jis iš esmės yra nukreiptas prieš popiežių³³ ir juo siekiama pajungti Bažnyčią valstybės interesams.

³⁰ Vakarų komiteto 1841 m. gegužės 17 d. posėdžio protokolas, *ibidem*, b. 28, l. 127 – 128.

³¹ Ministro 1842 m. vasario 23 d. raštas Kolegijai, *ibidem*, f. 822, ap. 2, b. 8601, l. 1.

³² I. Šenavičienė, “Gamtos mokslai ir dvasininkijos ugdyimas Lietuvoje XIX a.”, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, Vilnius, 1994, p. 53.

³³ Agento 1842 m. kovo 8 d. pranešimas, LVIA, f. 378, PS, 1840, b. 175, l. 154.